

testimoni, no vacillem a creure que *atocha* era la mata d'espert, tant o més que nom de l'espècie botànica. I considerem, per això i per tot el conjunt documentat, que aquest mossàrab *tauça* significà 'mata en general', igual que la seva rigorosa correspondència fonètica, port. i gall.-lleon. *to(u)ça*. Cf. casos paral·lels d'antonomàsia en l'ús de *mata*: en uns llocs com a nom del llentiscle, en altres de l'avellaner, en les respectives regions on abunden més aquests arbustos (i cf. infra *tauzin*).

Avui en la nostra llengua el mot segueix essent valencià. I aquí el tenim precisament en el seu matís etimològic. Jo mateix he anotat el val. *totxa* pron. *tòça*, tant en el Centre, com en el Migjorn, del P. Val.; i en val. el mot designa precisament la mata de l'espert: la planta en la nostra llengua es diu *espert* pertot arreu, incloent-hi, no cal dir-ho, tot el P. Val.: «Quan Ponotx porta capell / pica *espert* i fes cordell», «Montgó en capell / pica *espert* i fes cordell»: és la dita valenciana, al peu de totes les muntanyes litorals, quan el temps anuncia pluja, i el pagès busca una ocupació sota bon aixopluc. «Què és açò?», preguntava jo fent l'orni, «Però çé, no veu vosté que és una *tòça* d'espert» Casinos; «sí, una *tòçera* d'espert —eh? —bé home, una *tòça* d'espert» Olocua de Carraixet (1962), «si unes *tòçes* d'espert no mos ho taparen ---» Campello (1963); «—La Font de l'*Atoçó*. —? —Per unes *tòçes* d'espert que ha-i» Elx.

Personalment ens ho confirmen els bons observadors: Nicolau Primitiu Gómez Serrano cita *totxa* com a «equivalent del cast. *atocha*» (BSCC XVI, 309, per més que el bo d'En Primitiu no filava prim en matissos, preocupat per «l'orige de les paraules», i aquí en això no errava); però Sanchis Guarner s'explicava millor: «--- maixelles, mentre que els de Xixona duïen enceses les 'eixames' o *toxos* d'espert» (*Jornada*, 18-XII-1962, més cita a *MAISSELA*). Encara que Escrig, 1851, com tots els lexicògrafs valencians obsedit per l'ascendent castellà, castellanitzí en *atoja* (i *atojar*, *atogeta* «atochilla»), enganxant-hi una *a-* a la seva bàrbara grafia apitxada ($j = \tilde{c}$), ja Llombart li ho rectificava una mica addicionant-hi «*toja*», «*tojar*», igual el dicc. de MGadea, i aquest hi afegeix també «*togera*» i «*togeral*: *atojal*».

L'única confirmació de l'aglutinació que tenim en fonts valencianes apel·latives, és en aqueix derivat, de l'*Atoçó*, que hem trobat només a la punta Sud, a la rodalia d'Elx. Però els derivats toponímics comproven que en P. Val. el mot comença pertot o quasi pertot sense aglutinació de l'artícle aràbic: *Pla del toçár* prop de Torrent; «ja vorà que al *Toçár* hi ha moltes *toçéres* d'aspert» Estivella; «devallariem pel Barranc del *Toçár* i... —? —És que hi ha *toçéres*, que ací diem per les mates d'espert» Benigànim. «El *Tocharet* de Cotes» devia dir un llauraret de bon jaent a l'enginyer que féu el mapa IGC (entre 100 i 320 alt., 3º 04' × 39º 05'); però a mi, en termes més formals, em designaren com el *toçár*, els de Cotes, aquell tros de muntanya a la ratlla de Sallent (1962). Potser tanmateix en algun punt el val. *totxa* ha arribat a designar l'espècie botà-

nica, com en castellà: veient *Tochal* en un mapa o cadastre vaig preguntar a Sumacàrcer si hi havia alguna planta així. —Sí, *tòça* és «el desperdici de l'espert, allò que va assecant-se» (1962); notem, però, que, Sumacàrcer és l'últim poble de la nostra llengua, Xúquer amunt (el següent ja és de «toueros», de parlar i trajos xurros).

En fi tenim el mot ben conegut *totxo*, per anomenar el 'garrot', tal com en el portuguès *touço* del S. XIII. Em confesso jo també del pecat d'haver mirat amb desconfiança en altre temps els mots en *-o*, amb tendència a veure-hi sense gaire més examen, barroerament, si no castellanismes, almenys uns acusats de ser-ho (m'hi ajudava l'adj. *totxo* amb els seus aires de variant de *toix*, com encara en semblava el 1942 d'*AILC* II, 154): fins que m'obriren els ulls la seva vasta difusió en terres i escr. catalans, la seva multiplicitat semàntica, i en fi una data tan antiga com la de 1385.

En què el mot ja es documenta per a un estri d'ús ben popular i local. Car ja se sap que un gos, desfermat i sense entrebancs, pot fer destrossa en les vinyes, devorant-hi un bé de Déu massa gros de bells gotims. Per això en una disposició d'aquella ciutat veiem que els tortosins no estaven per romanços, o si voleu... per brocs.

Però que aquí sí que hi exigien uns 'brocs' d'aquells tan grossos: «tot altre ca, que serà atrobat fora los patís ['ermots, garriga'], que no port tres palms de *toxo* e un palm de ganxo, que pac --- sis diners --- si intraran en vinyes» (*BABL* XII, 49): amb un garrot de més de tres pams brandant a la punta d'un ganxo de pam el gos anirà topant potser amb els ceps, fins i tot sí el rengle de tamaris l'hagués deixat passar (quanta saviesa canina hi caldria). Però el gros i gruixut garrot, brandim-brandam, el privarà d'heure les tòries: amb això, cap viu l'amo, que si l'atrapen i no l'hi maten, serà a cost d'una bona multa. En efecte, «*tòixo*: bastó, garrot» defineixen encara ara a Tort. (*BDC* III, 112a) i així ho escriuen la gent d'allà: «aquells ressaltats exercicis de *tonya* ---: li amagaven lo bòllet, i si no anava viu al descolgar-lo, mentre tocava *llac*, i de vegades algo més pudent, li acanaven lo costellam, en los *totxos* i buscalls del joc», Moreira, *Folkl. Tort.*, 236.

Que no és, o no ha estat sempre peculiar del Princ., ja aquesta cita ens dóna un indicatiu per creure-ho; a Eiv. PzCabr. ens dóna a conèixer «*tochu*: juego de muchachos»: ha de ser, doncs, un joc on fa de «protagonista» un *totxo* com els del joc tortosí — per més que *AlcM* ometi visiblement tota indicació balear. Quant al P. Val., era ben d'allà almenys en el S. XV: «tambor, e és de pell, e sone-s ab lo *tocho* e fa 'tum-tum'», StVicentF (Schib); «tronch o *tocho*: stipes», JnEsteve (*LiEleg.* s-5): és a dir «stipes: soca», exactament el mot en el seu matís portuguès. I hi ha val. «*totxo*: jäcena grossa», *DAG.*, «peça de fusta, que ella sola feia una càrrega» (*AlcM*, § 2); en fi en tot cas el mot hi és encara en el seu sentit ordinari almenys en el Maestr.: «caminar més alt que un *totxo*» (molt tibet), compa-